

*Dziedzictwo klasztoru Augustianów-eremitów z Książa Wielkiego.
Dokumenty z lat 1783–1900, zebrała i opracowała Agnieszka
Fluda-Krokos, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu
Pedagogicznego, 2019, ss. 270, 13 fot.*

DOI 10.25951/4240

Książka opracowana przez Agnieszkę Fludę-Krokos, będąca edycją dokumentów z XVIII i XIX w. związanych z augustianami-eremitami konwentu w Książu Wielkim, wpisuje się w nurt badań nad nieistniejącymi już dziś klasztorami o często wielowiekowej i bogatej tradycji. Akta tu przedstawione to liczne inwentarze sprzętów kościelnych, opisy, wykazy i protokoły. Dotyczą one zarówno spraw majątkowych i stanu zabudowań klasztoru w czasie jego funkcjonowania, jak i różnych kwestii gospodarczych i prawnych po przeprowadzonej w 1864 r. kasacie.

Publikacja ta ważna jest też dla regionu, w którym znajduje się Książ Wielki – miejscowość obecnie w woj. małopolskim, a niegdyś w kieleckim, położona malowniczo nad Nidzicą pomiędzy Miechowem a Jędrzejowem – i lokalnej społeczności, traktuje bowiem o istotnych wydarzeniach i kulturze tych ziem. Wnosi też wkład do badań nad historią gospodarczą, kulturą materialną i duchową Polski XVIII i XIX stulecia.

W czasie zaborów klasztor w Książu Wielkim znajdował się na terenie Królestwa Polskiego. Podobnie jak podczas swego istnienia w okresie Rzeczypospolitej szlacheckiej ulegał dziejowym przemianom, a wpływ na jego losy miały różnorodne fakty i procesy gospodarcze, o których świadczą przedstawione w edycji dokumenty. Można dodać, że od lat pięćdziesiątych XX w. do 1983 r. w majątku klasztoru przebywały siostry zakonne, a obecnie zawiaduje nim miejscowe probostwo.

Tytuł opracowania w brzmieniu *Dziedzictwo klasztoru Augustianów-eremitów z Książa Wielkiego. Dokumenty z lat 1783–1900* został jasno sformułowany i adekwatnie oddaje treść całości pracy. Obszerna edycja dokumentów źródłowych została wykonana zgodnie z wszelkimi wymogami i zasadami wydawania źródeł historycznych i opatrzona prawidłowym, wyczerpującym aparatem naukowym.

Edycja źródłowa została poprzedzona obszerną przedmową stanowiącą istotny wkład do poznania historii i funkcjonowania klasztoru w Książu Wielkim i jego późniejszej kasaty. Podane zostały dzieje zgromadzenia, którego początek sięga 1256 r. Augustianie-eremici zostali sprowadzeni do Polski przez króla Kazimierza Wielkiego w 1343 r., a liczba ich siedzib na początku XIX w. na ziemiach polskich wyniosła 23. Zakonnicy w Książu osiedlili się przed 1380 r., zatem mogli poszczycić się bogatymi tradycjami. Ich dzieje w tej miejscowości zakończyła kasata przeprowadzona w 1864 r. Obecność augustianów-eremitów w Książu miała wpływ na funkcjonowanie tej wsi, późniejszego miasta, wpływała na historię i życie gospodarcze.

Archiwalia związane z augustianami-eremitami w Książu Wielkim obecnie są rozproszone, co wymagało podjęcia się ich poszukiwań w różnych archiwach – Archiwum Diecezjalnym w Kielcach, Archiwum Narodowym w Krakowie, Archiwum Państwowym w Kielcach, w Radomiu oraz wśród archiwaliów znajdujących się w kościele parafialnym pw. św. Wojciecha w Książu Wielkim. Edytorka oczywiście przedstawiła proveniencję każdego z przedstawionych w opracowaniu dokumentu, obszernie opisując źródła stanowiące podstawę do edycji i podając rzetelny, dokładny wykaz.

Profesjonalnie dokonana edycja źródłowa, jaką jest opracowanie dokonane przez Agnieszkę Fludę-Krokos, nie mogła być pozbawiona noty edytorskiej. Podane w niej zostały wszelkie informacje oraz uzasadnienie podjętych decyzji przy sporządzaniu edycji. Autorka publikacji oparła się tu na wypracowanych uprzednio zasadach, *Instrukcji wydawniczej* oraz na ustaleniach stworzonych na potrzebę niniejszej edycji. Zostały zatem podane przyjęte reguły co do interpunkcji i ortografii tekstów, zastosowania skrótów, rozwiązania kwestii końcówek słów zapisu, wtrętów łacińskich, zasady, jakimi kierowano się przy sporządzaniu przypisów, a także indeksu osób oraz nazw geograficznych i miejscowych. Uwzględniony został również wykaz skrótów stosowanych w całości opracowania. Należy też stwierdzić, że przypisy, jakimi opatrzony jest teks źródłowy, jasno i precyzyjnie ujmują kwestie wymagające objaśnienia czy skomentowania.

Jak już zostało wspomniane, niniejsza edycja sprowadza się do publikacji kilkudziesięciu spisów przedstawiających stan majątkowy konwentu. Są to m.in. wykazy funduszy, spisy nieruchomości i ruchomości, opisy stanu zabudowań związane z losami majątku przed kasatą i po niej. Główną część stanowią akta kasacyjne z lat 1864–1865 i sporadycznie nieco późniejsze, najdokładniej i najobszerniej opisujące klasztor wraz z zabudowaniami oraz przynależącym doń folwarkiem Podbrzezie.

Jakie informacje możemy znaleźć w przedstawionych dokumentach? Najwcześniejsze z zawartych w tej pracy dotyczą stanu kościoła i klasztoru augu-

stiańskiego spisanego w 1783, a następnie w 1792 r. Również z 1783 r. pochodzi sumariusz praw i dokumentów kościoła i klasztoru wielkokińskiego, a następnie szczegółowe opisy gruntów wraz z otrzymywanymi zeń plonami oraz inwentarz folwarczny. Znajdujemy także tak szczegółowe sprawy jak wyliczenie drzew owocowych znajdujących się w folwarku, kwestie umów zawieranych z dzierżawcami, protokoły z kolejnych licytacji, wykazy dochodów oraz jakże cenne spisy znajdujących się w kościele sprzętów i przedmiotów służących kultowi religijnemu. Wiele dokumentów dotyczy procesu kasaty klasztoru Augustianów-eremitów przeprowadzanej w latach 1864–1865, a zatem obwieszczenia, protokoły z przeprowadzanych licytacji majątku, sprzedaży ruchomości, a także wiele informacji dotyczących klasztornej biblioteki. Spektrum zagadnień zawartych w edytowanych dokumentach jest różnorodne.

Akta przedstawione w edycji podczas lektury mogą sprawiać wrażenie nużące czytelnika, ale są niezmiernie ważne. Świadczą o codzienności i prozie klasztornego życia, sposobach gospodarowania zapewniających materialne podstawy bytu zakonników, mają niezwykły walor dokumentujący funkcjonowanie konwentu i jego majątności. Mogą stanowić znakomitą podstawę do pogłębionych badań nad dziejami stanu posiadania augustianów-eremitów, ale też ogólnie klasztorów na polskich ziemiach – ich trwania, funkcjonowania i upadku wskutek kasaty przeprowadzonej przez rosyjskie władze zaborcze. Wiele mówią o ówczesnej kulturze materialnej klasztoru, zasobności i sposobach gospodarowania. Również warstwa językowa dokumentów stwarza pole do badań dla historyków języka polskiego, np. nad słownictwem używanym w danym regionie w epoce staropolskiej i późniejszej.

Na końcu opracowania znajduje się słowniczek obejmujący 315 haseł – słów charakterystycznych dla języka staropolskiego, a także dla gospodarstwa rolnego i domowego, wyposażenia klasztoru i kościoła, ubiorów i tkanin, jednostek miar i wag i innych. Przykładowo, nie każdy dzisiaj wie, co to był wyderkaf, suche dni, prestacja, faszja, tuwalnia czy dni piesze, jak i wiele słów charakterystycznych dla kultu religijnego, gospodarstwa rolnego, rodzaje tkanin czy sprzętów.

W publikacji znajdujemy także streszczenie w języku polskim oraz angielskim i rosyjskim, jak również niezbędną w tego typu opracowaniu bibliografię obejmującą wydawnictwa drukowane, w tym słowniki, encyklopedie i źródła internetowe.

Edytorka zamieściła także ilustracje ściśle związane z opracowaniem, pozyskane z danego Archiwum, ale głównie wykonane we własnym zakresie. Są to m.in.: fotografie poklasztornego kościoła Augustianów-eremitów znajdującego się w Książu Wielkim, plan sytuacyjny klasztornego folwarku, strony tytułowe niektórych ksiąg pochodzących z klasztoru czy fragmenty oryginalnych zapisów.

Wydawnictwo ukazało się w bardzo starannej i dopracowanej szacie. Kształt książki (kwadrat) został poniekąd wymuszony względami wydawniczymi, czyli koniecznością czytelnego i przejrzystego przedstawienia tekstu oryginału, najczęściej zawartego w tabelach.

Obszerna edycja dokumentów źródłowych została sporządzona zgodnie ze wszelkimi wymogami i zasadami wydawania źródeł historycznych, opatrzona prawidłowym i wyczerpującym aparatem naukowym. Praca wykonana przez Agnieszkę Fludę-Krokos jako edytorce dokumentów dotyczących klasztoru Augustianów-eremitów w Księżu Wielkim zasługuje na wielkie uznanie. Wydawanie źródeł stanowi bowiem pracę trudną, wymagającą wiele uwagi, wnikliwości i umiejętności z dziedziny szeroko pojętych gałęzi nauk humanistycznych oraz skrupulatności. Absolutnie nie polega li tylko na odczytaniu i przepisaniu źródeł, ale także na ich fachowym opracowaniu, z którego to zadania edytorce bardzo dobrze się wywiązała.

Edycja źródeł opracowana i wydana przez Agnieszkę Fludę-Krokos jest istotna dla historii prawa i dziejów gospodarczych na ziemiach polskich, dziejów kultury materialnej i duchowej. Opracowanie jest cenne dla szeroko pojętych dziejów Polski oraz ważne dla dalszego dyskursu naukowego.

Ewa Danowska (POLSKA AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI, KRAKÓW)

ORCID: 0000-0002-3273-4020

O autorce:

dr hab. Ewa Danowska – historyk, starsza kustosz dypl. w Dziale Zbiorów Specjalnych Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie. Wykładowczyni w Tarnowskiej Szkole Wyższej, stała współpracowniczka miesięcznika społeczno-kulturalnego „Kraków”.

Zainteresowania badawcze: historia Polski XVIII i XIX w., edytorstwo źródeł, prasa polska XVIII i XIX w., biografistyka.

e-mail: ewa.lidia.danowska@gmail.com